

TURGUT REİS

(ö. 972/1565)

**Osmanlı denizcisi,
Trablusgarp beylerbeyi.**

Menteşe sancağına bağlı Seravalos köyünde tahminen 1487 yılında doğdu. Babası Velî adlı bir çiftçidir. Genç yaşta denizcilğe ilgi duyarak gemiciler arasına girmiş, kısa sürede leventlere katılmış ve levent kaptanlığına yükselmiştir (Âlî Mustafa, vr. 300^a). Denizciler arasında Büyük Turgut olarak bilinen Turgut Ata'ya nisbetle Osmanlı kaynaklarında Turgutça, Avrupa literatüründe Dragut şeklinde tanınmış, İslâm dünyasında "Seyfû'l-İslâm / İslâm'ın kılıcı" gibi sıfatlarla anılmıştır.

Daha çok Orta ve Batı Akdeniz'de faaliyet gösteren Turgut Reis, korsan denizciliğinin yaygın olduğu dönemde Barbaros kardeşlerle birlikte deniz gazâlarında bulundu. Preveze Deniz Savaşı'na (1538) gönüllü levent reisi sıfatıyla gemisiyle katıldı ve çeşitli yararlıklar gösterdi. 1540'ta Küçük Malta diye bilinen Gozo'ya akın düzenledi. Aynı yıl Korsika adasına düzenlediği başka bir akında beraberindeki on üç gemiyle birlikte Andrea Doria'nın yeğeni Giannettino Doria tarafından esir alındı. Üç yıl sonra Fransa için yürüttüğü yardım harekâtı sırasında Barbaros Hayreddin Paşa'nın Ceneviz'i yağmalamakla tehdit etmesi üzerine serbest bırakıldı. Barbaros, Turgut Reis'i divanında, "Nefsinde bir yarar gâzidir" diyerek övmüş ve kendi yedek gemisini verip taltif etmiştir (a.g.e., vr. 301^b). Batı Akdeniz'de düzenlediği pek çok gazâ neticesinde elde ettiği gelirlerle filosunu büyüterek yirmi beş gemiye sahip oldu.

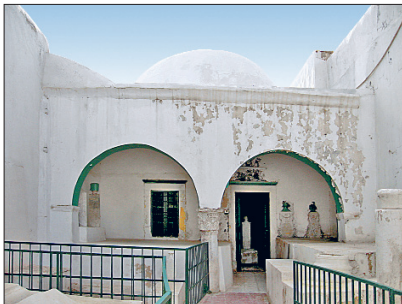
Turgutça Bey, gösterdiği yararlıklardan dolayı "Akdeniz leventleri kaptanı" sıfatıyla 12 Cemâziyelâhir 954'te (30 Temmuz 1547) hil'atle taltif edildi (BA, KK, nr. 1864, s. 14). Bu sırada Cerbe adasının Kantara Limanı'nda yedi sekiz parçadan oluşan filosundaki gemileri yağlarken 150 gemiden meydana gelen Ceneviz ve Venedik donanma-

sı tarafından kuşatıldı, ancak adanın çoğrafi yapısını iyi bildiğinden tehlikeyi kolayca atlattı (a.g.e., vr. 301^{a-b}). Tunus'un İspanya'ya tâbi Mehdiye Kalesi'ni halkın desteğiyle zaptederek kendisine üs edindi. 7 Cemâziyelevvel 957'de (24 Mayıs 1550) Mehdiye ve civarı 500.000 akçe sâlyâne ile Turgut Bey'e sancak olarak verildi ve fetrettiği diğer yerler bu sancağa ilâve edildi (BA, KK, nr. 209, s. 53). Fakat şehir aynı yıl birkaç ay süren kuşatmanın ardından İspanya donanması tarafından geri alındı. Akdeniz'deki gazâları sırasında on sekiz kadirge ele geçirdi. Selânik'ten Venedik'e giden iki barçaya Manyaburnu'nda el koydu. Muhtemelen bu sırada bir Venedik barçası ile karşılaştı; gemi kaptanının pîşkeş sunmaması yüzünden üç gemisiyle barçayı topa tutarak içindekileri kılıçtan geçirdi. Venedik balyosunun Vezîriâzam Rüstem Paşa'ya şikâyet etmesi üzerine İstanbul'a çağrıldıysa da Rüstem Paşa'nın onu kardeşi Kaptanıderyâ Sinan Paşa'nın rakibi saydığı için pek hoşlanmadığını düşündüğünden İstanbul'a gitmedi ve bir süre Kuzey Afrika taraflarında kaldı (a.g.e., vr. 300^b-301^a).

Trablusgarp'ın fethi kararlaştırıldığında Kanûnî Sultan Süleyman, Turgut Reis'i İstanbul'a çağırıldı; Kur'ân-ı Kerîm ve bir altın kılıç göndermek suretiyle gönlünü aldı. Malta şövalyelerinin yönetimindeki Trablusgarp'ın fethedilmesi durumunda kaydihiyat şartıyla beylerbeyiliğın kendisine verileceği vaad edildi. Kaptanıderyâ Sinan Paşa'nın 120 kadirgeadan oluşan donanması Turgut Reis'in filosu ile Akdeniz'de birleşerek önce Malta'ya akın düzenledi ve Gozo adasını yağmalayıp Trablusgarp'a yöneldi. Kâtib Çelebi'nin ifadesiyle "gâzî-i mezbûrun ma'rifeti ve delâleti ile" Turgut Reis'in iş birliği sonucu Trablusgarp fethedildi (12 Şâban 958 / 15 Ağustos 1551). Ancak fetihden sonra beylerbeyiliğine Hadım Murad Ağa'nın getirilmesine içerleyen Turgut Reis'in beraberindeki filo ile Mağrib'e hareket etmesi üzerine diğer kaptanlar da onunla beraber gitti; Si-

nan Paşa yalnız kaldığını görüp araçlar vasıtasıyla onun gönlünü almaya çalıştı. Turgut Bey önce Uluç Ali gibi yanındaki kaptanlara izin verdi, ardından onların ricalarını geri çevirmeyerek kendisi de İstanbul'a döndü (*Tuhfetü'l-kibâr*, s. 100-101). 21 Ramazan 958'de (22 Eylül 1551) 300.000 akçe gelirle ve Turgutça Bey adıyla Karlı-ili sancak beyliğine tayin edildi (Emecen – Şahin, XIX/23 [1999], s. 59). Aralık 1551'de kırk kadirgâlık bir filo ile Ege denizinin muhafazası görevi kendisine verildi (Arıkan – Toledo, s. 288).

Turgut Reis bu görevde iken Osmanlı-Fransa ittifakının gereği olarak Batı Akdeniz'de faaliyetlerini sürdürdü. 1 Şubat 1553 tarihli antlaşmaya göre Fransa donanması Osmanlı donanması emrine verildi. 3 Receb 960'ta (15 Haziran 1553) Turgut Reis, kırk beş kadirgadan meydana gelen donanmasıyla Akdeniz'de Fransa'ya yardım harekâtına başladı. İki donanmanın başında önce karışıklık içindeki Tunus'a yönelmek istediysen de Fransızlar, İspanya'ya ait Elbe ve Korsika üzerine gidilmesinde ısrar etti. Elbe adasına yönelik harekât başarılı olmamakla beraber Korsika'ya çıkarma yaptı. Turgut Reis, Korsika'nın en müstahkem kalesi durumundaki Bestia (Peştiye) Limanı'na asker çıkardı. Pek çok saldırıdan sonra kale alınmakta iken 4000 atlı ve 3000 piyadeden müteşekkil bir Ceneviz ordusu şehri kurtarmak için yardıma geldi. 7 Ramazan 960'ta (17 Ağustos 1553) yapılan meydan savaşını Turgut Reis kazandı. Yardım kuvvetlerinin yenilmesi üzerine kaledekiler emanla teslim oldu. Kale halkının ileri gelenlerinden kırk elli kişi serbest bırakıldı, diğerleri esir alındı. Turgut Reis kalede bulunan 7000 müslüman esiri kurtarıp Avlonya'ya götürdü. Preveze'de gemilerinin bakımını yaptıktan sonra Bestia dahil Korsika'nın diğer sahil şehirlerinden alınan esir ve ganimetlerle birlikte İstanbul'a döndü. 18 Zilhicce 960'ta (25 Kasım 1553) donanma ganimeti olarak Hazîne-i Âmire'ye 7133 dirhem gümüş kap teslim etti (BA, D. BRZ, nr. 20617, s. 24). Korsika harekâtı sırasında kalelerde yararlık gösterenlere terakki verilmesi için Halep'teki Kanûnî Sultan Süleyman'a arzda bulundu (BA, KK, nr. 210, s. 258, 260-262, 278, 296-297). Receb 961'de (Haziran 1554) emrinde elli kadirgadan meydana gelen bir donanma ile Akdeniz'e açıldı. Bu donanmada bulunan kürekçi, alatçı, kalafatçı, gönüllü cenkçi, reis ve alemdarlar için kendisine receb-ramazan (haziran-temmuz-ağustos) ayları mevâcibi ola-

Turgut Reis'in türbesiyle sandukası

rak 4 milyon akçe teslim edilmişti (BA, D. BRZ, nr. 20617, s. 58). Dönüş yolunda iken Eylül 1554'te Nakşa'ya tâbi İne adasını yağmalayıp halkını esir alan Mağrib korsanlarıyla birlikte hareket eden sekiz gemiyi ele geçirdi (BA, MD, nr. 1, hk. 276).

Kanûnî Sultan Süleyman İran seferi dönüşünde Amasya'da iken Karlı-ili sancak beyi Turgut Reis, 13 Safer 962'de (7 Ocak 1555) saraya gümüş kap ve ipekli kumaşlardan çeşitli pişkeşler sundu (BA, KK, nr. 1766, s. 108). Kazandığı başarılarından dolayı Kanûnî kendisini Cezayir beylerbeyliğiyle (kaptanıderyâlık) taltif etmek istediyse de Rüstem Paşa'nın onun taşrada yettiğini ve idarî görev istemediğini ileri sürmesiyle bundan vazgeçti. Kaptanıderyâ Piyâle Bey, Fransız donanmasıyla birlikte İspanya'ya karşı yapacağı ilk seferinde (1555) donanmaya gönüllü levend gemilerinin de katılması sebebiyle Turgut Reis'in desteğini alma ihtiyacını duydu (Lokmân b. Hüseyin, vr. 73^a).

Trablusgarp Beylerbeyi Hadım Murad Paşa'nın vefat haberini İstanbul'da alan Turgut Reis, Edirne'ye giden Kanûnî'nin yolda önüne geçerek kendisine beylerbeylik verilmesini istedi ve Cemâziyelevvel 963'te (Mart 1556) bu göreve tayin edildi (BA, MD, nr. 2, hk. 370). Trablusgarp beylerbeyliği sırasında eyaletin imar ve tahkimine çalıştı. Deniz seferlerine çıkıp Avrupa sahillerini ve hıristiyan gemilerini vurarak elde ettiği ganimetlerle eyaletin refah seviyesini yükseltti. Ancak bir süre sonra bölgedeki bazı Arap liderlerinin menfaatleri yüzünden anlaşmazlık çıkarması ve bir Haçlı donanmasının Trablusgarp'ı zaptetme ihtimali karşısında 966 (1559) yazında Piyâle Paşa seksen sekiz kadirga ile yardım için Akdeniz'e açıldı (TSMA, nr. E. 595). Ortada hiçbir donanma görünmediğinden Osmanlı donanması İstanbul'a geri döndü; Turgut Reis'e ve Trablusgarp halkına bölgeyi korumaları emri verildi (BA, MD, nr. 3, hk. 250, 381, 518, 578-583).

İspanya yönetimindeki müttefik donanmanın Cerbe adasını işgal etmesi üzerine Piyâle Paşa 4 Nisan 1560'ta donanmayla Tersane'den hareket etti. Turgut Reis'in de kendi kadirgalarıyla 20 Şâban 967'de (16 Mayıs 1560) donanmaya katılması üzerine başlayan Cerbe Kalesi kuşatması yaklaşık iki ay sürdü ve 7 Zilkade'de (30 Temmuz) ada fethedildi. Turgut Paşa'nın beraberinde Trablus, Kayrevan ve Sefâkus kalelerinin askerleriyle atlı ve piyade tüfekçileri bulunuyordu. Cerbe'nin fethinden sonra Piyâle Paşa, askeri gemilere bindi-

rerek 4 Ağustos'ta isyancı Araplar'ı te'dip etmek için Trablusgarp'a geçti. Ertesi yıl Turgut Reis esir aldığı Ceneviz asıllı Cigalla kaptanla daha sonra kaptanpaşa ve veziriazam olan oğlu Cigalazâde'yi 13 Muharrem 969'da (23 Eylül 1561) kethüdâsi Ali vasıtasıyla İstanbul'a gönderdi. Bu sırada saraya serâser, çatma, benek, kemha, atlas ve çuhadan pek çok hediye sundu; karşılığında iki ay sonra in'âm olarak iki hil'at gönderildi (BA, D. BRZ, nr. 20619, s. 2, 8). Bu dönemde gönüllü reislerin Turgut Reis'e bağlı olarak görev yapmaya devam ettiği, kendisinin 4 Zilkade 971'de (14 Haziran 1564) Avlonya ve İnebahtı'dan para karşılığında peksimet aldığı görülmektedir (BA, KK, nr. 218, s. 183).

1564 yılı sonlarında gönüllü reislerle birlikte Malta seferine katılma emri alan ve tavsiyelerine başvurulmuş Turgut Reis (BA, MD, nr. 6, hk. 429, 562), tehdit altındaki Trablusgarp Kalesi'ne barut ve topçu gibi bazı ihtiyaçların gönderilmesi için İstanbul'a başvurdu. Cemâziyelâhir 972'de (Ocak 1565) bir karamürsel gemisiyle kendisine kereste yollandı (BA, MD, nr. 6, hk. 587, 950). Malta seferi serdarı Vezir Mustafa Paşa'ya kuşatma için Turgut Reis'i beklemesi tâlimatı verildi. Turgut Reis, Malta hazırlıkları sırasında Ramazan 972'de (Nisan 1565) Karaferye'deki Pertev Paşa hasarlarından 200 müd hububat satın alarak Çitros İskelesi'nden kalyonuna yükletti (BA, MD, nr. 6, hk. 1035, 1115, 1419). Bir ay sonra İstanbul'a gelen kalyatasına Akdeniz'e kıyısı bulunan yerlerden peksimete satın alma izni verildi (BA, MD, nr. 6, hk. 1184). 2 Haziran'da on üç kadirga, iki kalyata ile adaya gelen Turgut Reis'e otuz korsan gemisi eşlik ediyordu. Malta kuşatmasının Saint Elmo Kalesi'nden başlatılmasını isabetli bulmadığı halde yine de harekâta bizzat katıldı. Bu sırada filosunun hazırlıklarını yürütebilmesi için kendisine 1000 kadirga küreği ile gemi halatı yüklü iki gemi malzeme gönderilmişti (BA, MD, nr. 6, hk. 373, h. 1290). Çatışmalar sırasında Saint Michel Burcu'nu topa tutan birliğe kumanda ediyordu. 18 Haziran'da taşa çarpan bir gülle parçasıyla başından ağır yaralandı. 24 Zilkade 972'de (23 Haziran 1565) Malta'daki Santarma (Saint Elmo) Kalesi'nin fethedildiği gün bu yara sebebiyle öldü (BA, KK, nr. 7501, s. 25). Cenazesi kendisine ait beş kadirga ile Trablusgarp'a götürüldü ve kendi yaptırdığı caminin hazinesine defnedildi. Bu sırada İstanbul'da henüz öldüğü bilinmediğinden Marsilya-İskenderiye deniz yoluyla Cerbe yakınların-

daki Fransız tüccar gemilerinin güvenliğinin sağlanması hususunda emirler gönderiliyordu (BA, MD, nr. 6, hk. 1359, 1361, 1362, 1398). Turgut Reis'in ölüm haberinin muhtemelen Temmuz sonlarında İstanbul'a ulaşması üzerine yanındaki gönüllü reisler bir gemiyle İstanbul'a gönderildi. Ölümünden dört ay sonra Turgut Reis'in hazinedarbaşısı Murad'ın İstanbul'a çağrılarak muhallefâtın eksiksiz şekilde ailesine teslim edilmesi istendi (BA, MD, nr. 5, hk. 537, 1300).

Turgut Reis, Trablusgarp'ta bir cami ve hamam inşa ettirmiş, mezarının olduğu hazîreye sonradan bir türbe yapılmıştır. Arşiv belgelerinde Turgut Reis Camii'nin ve diğer eserlerin zaman zaman tamir edildiği, masraflarının cami vakfından karşılandığı kaydedilmektedir. Cami, türbe, mezarlık ve hamamın 1960'lardaki durumu hakkında yapılan incelemede aslına göre değişen pek çok kısım olduğu tesbit edilmiştir (bk. TURGUT REİS KÜLLİYESİ). Turgut Reis'in ayrıca İzmir'de bir mescid (BA, EV-d, nr. 16719), Balçık'ta bir cami yaptırdığı bilinmektedir (BA, İ.D.H., nr. 49377). Tarihiçi Âli Mustafa Efendi, Turgut Reis hakkındaki bilgileri onun akrabası Kâid Hasan'ın oğlu, III. Murad devri şairlerinden Sâmî'nin takrirlerinden aldığı belirtmektedir. Turgut Reis'in yakın çevresinde amcasının oğlu Süleyman, kız kardeşinin oğlu reis İsâ Bey gibi denizci akrabaları bulunmaktaydı. Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu Hasan Paşa ise damadı idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 476^b-479^b; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü't-tevârih*, TİEM Ktp., nr. 1973, vr. 73^a; Fr. Balbi di Corregio, *The Siege of Malta 1565* (trc. H. A. Balbi), Copenhagen 1961, s. 64, 81; Âli Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 300^a-301^b; Zekeriyâzâde, *Ferah: Cerbe Savaşı* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1975, s. 94; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr* (haz. İdris Bostan), Ankara 2008, s. 93, 100-101, 153; S. Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, London 1896, s. 127; Fevzi Kurtoğlu, *Turgut Paşa*, İstanbul 1935, s. 355-454; Aziz Samih İter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1937, II, 196-209; Muzaffer Arıkan – P. Toledo, XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri, Ankara 1995, s. 288, 292; Ali Saim Ülgen, "Trablusgarp'ta Turgut Reis Mimarî Manzumesi", *VD*, sy. 5 (1962), s. 87-92; Cengiz Orhonlu, "Turgut Reis ve Korsika Baskını", *BTTD*, sy. 15 (1968), s. 70; Feridun M. Emecen – İlhan Şahin, "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihi Sancak Tevcih Defteri", *TTK Belgeler*, XIX/23 (1999), s. 59, 97; İdris Bostan, "Malta", *DİA*, XXVII, 540-541; S. Soucek, "Torgud Re'is", *EI²* (İng.), X, 570-571.

